

Amerikanere velger Sverige og Normenn velger Norge

Jon Reiersen, Roar Fikse Forbord
og August Teodor Haugen

*SKRIFT-
SERIE*
Nr. 18

2015

Amerikanerne velger Sverige og Nordmenn velger Norge

Jon Reiersen, Roar Fikse Forbord og August Teodor Haugen

Skriftserien fra Høgskolen i Buskerud og Vestfold nr 18/2015

© Høgskolen i Buskerud og Vestfold / Jon Reiersen, Roar Fikse
Forbord og August Teodor Haugen

2015 Skriftserien fra Høgskolen i Buskerud og Vestfold nr 18/2015

Skriftserien kan lastes ned fra <http://bibliotek.hbv.no/skriftserien>

ISSN: 1894-7522 (online)

ISBN: 978-82-7860-271-3 (online)

Omslag: Kommunikasjonsseksjonen, HBV

Utgivelser i HBVs skriftserie kan kopieres fritt og videreformidles til andre interesserte uten avgift. Navn på utgiver og forfatter(e) angis korrekt. Det må ikke foretas endringer i verket.

Amerikanerne velger Sverige og Nordmenn velger Norge

Jon Reiersen*, Roar Fikse Forbord† og August Teodor Haugen‡

Sammendrag

Artikkelen rapporterer resultater fra en undersøkelse hvor vi spør nordmenn om hvordan de *tror* inntektene er fordelt i Norge og hvordan de *ønsker* seg inntektene fordelt. Utgangspunktet for undersøkelsen er en større studie fra USA som viser at amerikanerne grovt undervurderer inntekts- og formuesforskjeller i eget land (Norton og Ariely 2011). Undersøkelsen viser også at amerikanerne ønsker seg en formuesfordeling som er langt mer egalitær enn både den reelle fordelingen av formue og den fordelingen de tror eksisterer i USA. De norske respondenten skiller seg fra de amerikanske ved at de overvurderer inntektsforskjellene i eget land. De tror at inntektsforskjellene er større i Norge enn hva de faktisk er. Samtidig ser det ut til at de norske respondentene ønsker seg en fordeling av inntekt som er ganske lik den fordelingen som faktisk eksisterer i Norge. Artikkelen avsluttes med en kort diskusjon og tolkning av disse funnene.

* Høgskolen i Buskerud og Vestfold, Institutt før økonomi og ledelse, Postboks 4, 3199 Borre. E-post: jon.reiersen@hbv.no. † Masterstudent ved Handelshøgskolen i København. ‡ Masterstudent ved Universitetet i Groningen. Takk til Liv Kirsti Brunstad og Theo Schewe for svært hjelpsomme kommentarer.

1. Innledning

Det er for tiden en stor oppblomstring av bøker og artikler som omhandler inntektsulikhet. Dette skyldes blant annet tilgangen på nye data som gjør det mulig å studere utviklingen av ulikhet over tid i mer detalj. En hovedkonklusjon fra denne litteraturen er at gapet mellom fattige og rike internt i land er sterkt økende. I en nylig publisert rapport slår OECD fast at ulikhetene i vestlige industriland nå er den største siden organisasjonen startet sine målinger (OECD, 2015).

Den nye kunnskapen vi nå er i ferd med å få om den voksende inntektsulikheten har ført til økende interesse for fordelingsspørsmål både blant økonomer, politikere og kommentatorer i sin alminnelighet. Piketty (2013) framhever for eksempel at stadig større rikdom på få hender skaper maktkonsentrasjon og fare for at ressurssterke grupper og personer kan påvirke den politiske prosessen på måter som skaper ytterligere ulikhet (se også Acemoglu og Robinson, 2012). Store inntektsforskjeller kan også bidra til svekket økonomisk utvikling. I en bredt anlagt studie av 19 land anslår OECD at den økonomiske veksten ble redusert med 4.7 prosentpoeng i perioden 1985-2005 på grunn av store økonomiske ulikheter (Cingano, 2014). Men OECD er ikke bare bekymret for at stor ulikhet er et hinder for økonomisk utvikling og vekst. De går langt i å hevde at fortsatt økende ulikhet er en trussel mot hele samfunnsstrukturen, ved at tilliten til samfunnet og dens institusjoner svekkes (OECD, 2015).

Denne artikkelen dreier seg imidlertid ikke om hva forskere og andre eksperter mener om voksende inntektsulikhet. Vi er heller interessert i å finne ut av hva «folk flest» mener om ulikhet og inntektsforskjeller og hvilken kunnskap «mannen i gata» har om eksisterende inntektsforskjeller. Særlig er vi interessert i å kaste lys

over hva folk i et egalitært land som Norge mener om ulikhet. Ønsker folk seg større eller mindre inntektsforskjeller, og hva vet folk i Norge om hvordan inntekten i samfunnet faktisk er fordelt?

Utgangspunktet for vår studie er funn fra USA, presentert av Norton og Ariely (2011), som tyder på at amerikanerne grovt undervurderer ulikhetene i sitt eget samfunn.¹ Her bør det presiseres at Norton og Ariely konsentrerer seg om forskjeller i formue – hvor formue er definert som verdien av alt en person eier med fradrag av tilhørende økonomiske forpliktelser (gjeld). Amerikanerne anslår for eksempel at den rikeste 20 prosenten av befolkningen disponerer rundt 60 prosent av den totale formuen i landet, mens det riktige tallet er 84 prosent. Samtidig tror de at den fattigste 40 prosenten av befolkningen disponerer 9 prosent av samlet formue mens de i realiteten bare disponerer 0.3 prosent. Kanskje enda mer oppsiktsvekkende er det at den eksisterende fordelingen i USA synes å være i fullstendig utakt med hva amerikanerne ønsker når det gjelder fordeling. Amerikanerne ønsker seg en formuesfordeling som er langt mer egalitær enn både den reelle fordelingen av formue og den fordelingen de tror eksisterer i USA. Faktisk ønsker de seg en fordeling som ligner den eksisterende inntektsfordelingen i Sverige.²

Hvordan ser dette ut i Norge? Vi har primært vært opptatt av inntektsforskjeller og ikke formuesforskjeller. En viktig grunn til dette er at den allmenne diskusjonen om ulikhet som regel dreier seg om fordeling av inntekt, og ikke formue. I tillegg er det vanskelig å finne pålitelige data for fordeling av formue i ulike land, mens tallene for samlet inntekt etter skatt er lett tilgjengelige (NOU, 2009). Det er altså

¹ Artikkelen til Norton og Ariely er også presentert og kommentert av Trym Riksen i Dagens Næringsliv, 3. november 2012.

² Inntektsfordelingen i Sverige er langt mer egalitær enn formuesfordelingen.

samlet inntekt etter skatt som er i fokus i vår studie, men metodisk har vi fulgt opplegget til Norton og Ariely (2011).³ Vårt hovedfunn er at nordmenn tror at ulikhetene i inntekt er *større* enn hva de faktisk er. Men amerikanerne undervurderer eksisterende formuesforskjeller i USA, tror altså nordmenn at inntektsforskjellene i Norge er større enn hva de faktisk er. Vi finner også at nordmenn ønsker seg *mindre* inntektsforskjeller i forhold til hvordan inntektene faktisk er fordelt (på samme måte som amerikanerne ønsker seg mindre formuesforskjeller). Nedenfor vil vi presentere og diskutere disse resultatene mer inngående.

Artikkelen er disponert som følger: I del 2 og 3 presenterer vi noen hovedresultater fra Norton og Ariely (2011). Vi gjør også rede for hvordan Norton og Ariely (2011) har lagt opp sin undersøkelse, siden den danner utgangspunkt for vår egen studie. Deretter presenterer vi våre funn, etterfulgt av en kort presentasjon av andre norske studier som har kartlagt holdninger til inntektsulikhet. Til slutt tolker og diskuterer vi hva vi har funnet.

2. Undervurderer eksisterende ulikhet

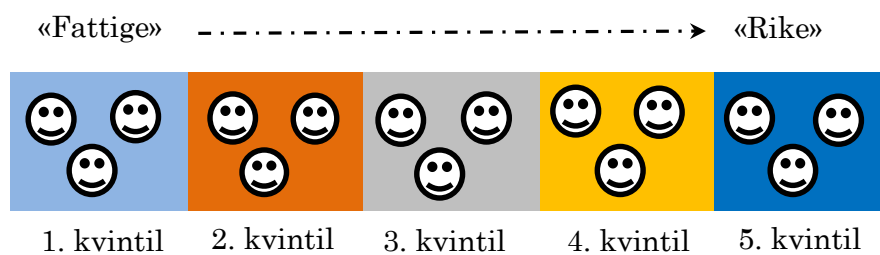
Hva vet «mannen i gata» om hvordan formue og inntekt er fordelt i samfunnet, og hva mener han om tingenes tilstand? Norton og Ariely (2011) tilnærmer seg dette spørsmålet ved rett og slett å spørre folk hvordan de tror fordelingen av formue er i USA, og dernest hvordan de skulle ønske den var, dersom de selv fikk bestemme.

Undersøkelsen ble gjennomført på følgende måte. Et representativt utvalg på 5 522 amerikanere ble trukket ut og bedt om å

³ Samlet inntekt innbefatter arbeidsinntekt, kapitalinntekt, næringsinntekt og ulike typer overføringer (pensjoner, dagpenger, arbeidsledighetstrygd, sosialhjelp osv.). Se NOU (2009, boks 3.1) for en mer formell og detaljert definisjon.

sette seg inn i følgende situasjon: Tenk deg alle amerikanere sortert på en linje etter hvor mye formue de har. De fattigste til venstre og de mer formuende til høyre inntil vi har de rikeste helt til høyre.

Figur 1 *Befolkningen delt inn i fem grupper etter formue*

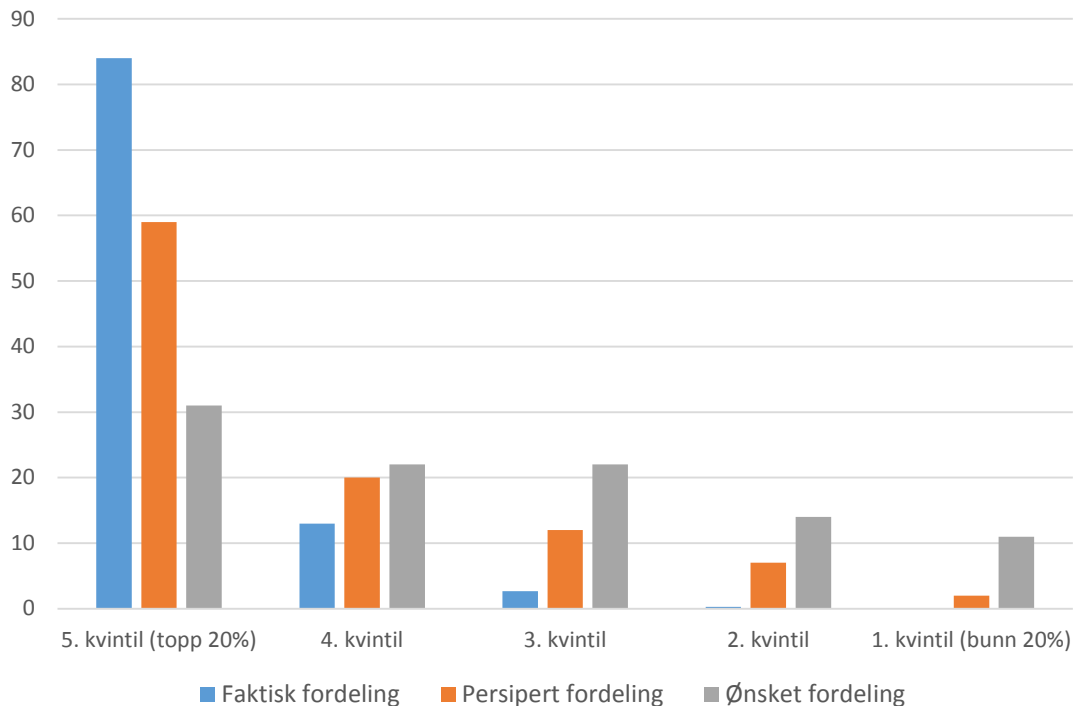

Befolkningen deles så inn i fem grupper med like mange innbyggere i hver gruppe (se figur 1). Den første gruppen (1. kvintil) består av de 20 prosent fattigste i befolkningen, den neste består av de nest minst formuende, osv. helt ned til den 20 prosent mest formuende gruppen av befolkningen (5. kvintil).

Respondentene ble så bedt om å anslå hvor mye av samfunnets totale formue de tror de ulike gruppene disponerer. Svarene som ble avgitt er illustrert i figur 2. De blå søylene representerer den faktiske fordelingen av formue, mens de oransje søylene representerer hvordan amerikanerne tror formuen er fordelt mellom de fem gruppene.

Vi ser at amerikanerne undervurderer ulikheten som eksisterer i det amerikanske samfunnet. Mens de tror at den rikeste gruppen disponerer 59 prosent av den totale formuen er det faktiske tallet 84. Samtidig tror de at den fattigste 40 prosenten disponerer 9 prosent av samlet formue mens de i realiteten bare disponerer 0.3 prosent (så lite at det ikke synes i figur 2). Amerikanerne tror altså at den samlede formuen i USA er mye mer jevnt fordelt enn det den faktisk er.

Figur 2 *Faktisk, persipert og ønsket formuesfordeling – andel av samlet formue i prosent*

Kilde: Norton og Ariely (2011)

En ting er hva amerikanerne tror, en annen ting er hva de ser for seg som en god fordeling av formue. Hvilken fordeling ønsker amerikanerne seg? Norton og Ariely (2011) tilnærmer seg dette spørsmålet ved å trekke på filosofen John Rawls. Rawls (1971) foreslo et prinsipp for rettferdighet via et tankeeksperiment. Anta at vi skulle velge samfunnsform og økonomisk fordeling uten å vite hvor i fordelingen vi selv ville havne, bak det som gjerne kalles «uvitenhetens slør». I følge Rawls er et samfunn rettferdig hvis en person kjenner til alle forhold knyttet til den økonomiske fordelingen og er villig til å tre inn i dette samfunnet når det er tilfeldig hvor i fordelingen en selv havner opp. Men dette prinsippet for rettferdighet som utgangspunkt inviterte Norton og Ariely de samme 5 522 respondentene til å sette opp en fordeling av

formue slik de ideelt sett skulle ønske den så ut, gitt at de står på trappene til å tre inn i dette samfunnet og bli tildelt en tilfeldig plass i inntektsfordelingen. Resultatet er oppsummert i figur 2 (grå søyler).

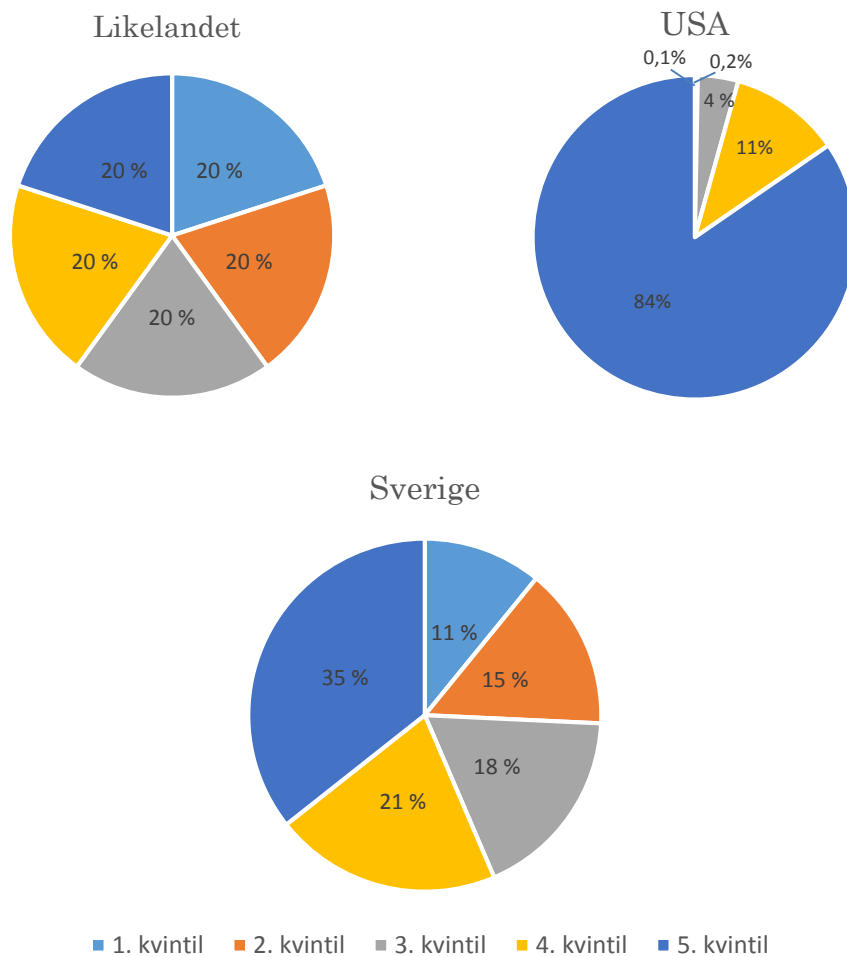
Figur 2 viser at amerikanerne ønsker seg en mye mer egalitær fordeling enn den fordelingen av formue som faktisk eksisterer. Amerikanerne ønsker seg også en langt mer egalitær fordeling enn den de tror eksisterer i USA. For eksempel mener amerikanerne at det er rimelig at den minst velstående 40 prosenten av befolkningen bør disponere 25 prosent av den samlede formuen (mens de faktisk disponerer 0,3 prosent). Den rikeste 20 prosenten av befolkningen mener de bør disponere 31 prosent av formuen, 53 prosentpoeng mindre enn hva de faktisk disponerer.

Norton og Ariely (2011) finner også at det respondentene rapporterer som ønsket fordeling ikke varierer nevneverdig med politiske preferanser (hvorvidt de stemte republikansk eller demokratisk ved siste valg), inntekt, alder eller kjønn. De konkluderer med at; *«All groups – even the wealthiest respondents – desired a more equal distribution of wealth than what they estimated the current United States level to be (...). In addition, all groups agreed that such redistribution should take the form of moving wealth from the top quintile to the bottom three quintiles.»* (Norton og Ariely, 2011 s. 11).

3. Velger Sverige

Det kan være utfordrende å skulle konstruere hva en selv mener er en ideell eller preferert inntektsfordeling i samfunnet. Norton og Ariely (2011) presenterte derfor også respondentene for tre forskjellige kakediagrammer som viste fordelingen av formue i tre tenkte samfunn.

Figur 3 *Fordeling av formue i tre ulike samfunn*

Kilde: Norton og Ariely (2011)

Hvert diagram var delt opp i fem deler, der de fem kakestykkene illustrer hvor mye hver gruppe disponerer av samlet formue – fra den mest velstående gruppen og ned til den minst formuende gruppen (se figur 3)

Det første kakediagrammet viser et fullstendig egalitært samfunn der alle disponerer like mye (hver femtedel disponerer 20 prosent av samfunnsformuen). Det andre kakediagrammet illustrer den faktiske formuesfordelingen i USA, men dette ble deltakerne ikke fortalt. De fikk

kun presentert kakediagrammene med tall, men uten navn. De fikk derfor heller ikke vite at det siste kakediagrammet viser den faktiske fordelingen av disponibel inntekt (ikke formue) i Sverige. Deltakerne ble så bedt om å velge parvis mellom de tre samfunnene representert ved kakediagrammene i figur 3.

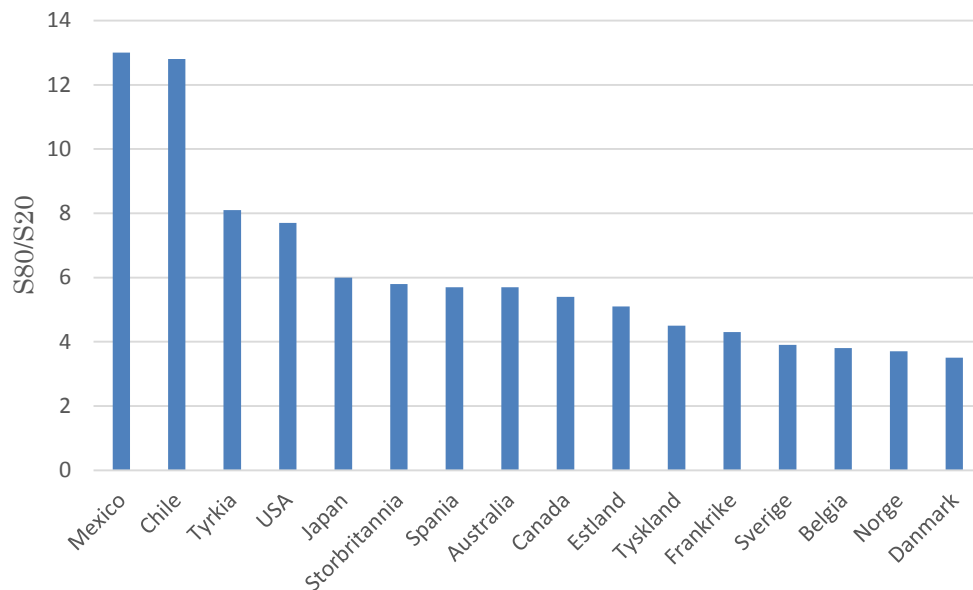
Undersøkelsen viste at 92 prosent av respondentene foretrakk den svenske fordelingen framfor den amerikanske, mens 73 prosent foretrakk perfekt likhet framfor den amerikanske fordelingen. I valget mellom den svenske fordelingen og samfunnet med perfekt likhet var det en knapp majoritet, 51 prosent, som foretrakk den svenske. Dette er konsistent med resultatene ovenfor. Amerikanerne ser ut til å foretrekke noe ulikhet, men en ulikhet som er langt mindre enn den som faktisk eksisterer i USA.

4. Er inntektsforskjellene for små i Norge?

Hva mener nordmenn om ulikhet og fordeling? Mens Norton og Ariely fokuserte på fordeling av formue, tar vi som nevnt utgangspunkt i fordeling av samlet inntekt etter skatt. Det er (nesten uendelig) mange måter å måle inntektsforskjeller på, men uansett hvilket mål som brukes så kjennetegnes Norge av små forskjeller (OECD, 2011; 2015).

Figur 4 viser gapet mellom gjennomsnittsinntekten (samlet husholdningsinntekt etter skatt) til de 20 prosent rikeste og de 20 prosent fattigste i inntektshierarkiet i noen utvalgte land. Mens de 20 prosent med høyest inntekt i USA i gjennomsnitt tjener nesten 8 ganger så mye som de 20 prosent med lavest inntekt, er dette forholdstallet under 4 i de nordiske landene. Vi ser at med knappe marginer konkurrer Norge med Danmark om å ha den mest egalitære inntektsfordelingen.

Figur 4 *Inntektsforskjeller i OECD-land*

Note: Tallene viser forholdet mellom gjennomsnittsinntekten til de 20 prosent av husholdningene med høyest inntekt (S80) og de 20 prosentene av husholdningene med lavest inntekt (S20).

Kilde: OECD (2011).

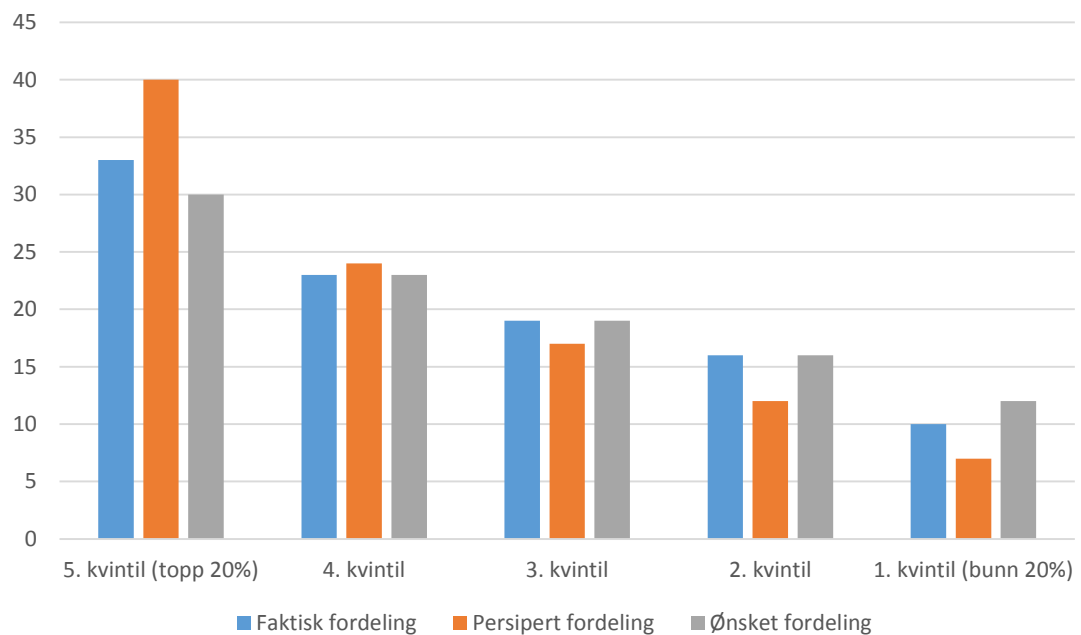
En viktig grunn til at det er slik er at lønnsspredningen i Norge er liten, samt at innsatsen for å omfordele ressurser ved hjelp av skatter og overføringer også er betydelig (NOU, 2009).

Med dette som utgangspunkt kan en undre seg: Har Norge gått for langt i inntektsutjevning? Er inntektsforskjellene i Norge for små i forhold til det nordmenn ønsker seg? Vi har forsøkt å kaste lys over dette spørsmålet ved å gjennomføre samme type undersøkelse som Norton og Ariely (2011), men der begrepet formue er erstattet med begrepet inntekt. Vi la vår undersøkelse ut på internett, åpent for besvarelse fra hvem som helst. Vi brukte i tillegg e-post og sosiale medier for å spre

spørreskjemaet. Vi avsluttet undersøkelsen etter to uker. Da hadde vi fått inn 205 svar.⁴

Det første resultatet som er verdt å merke seg fra vår undersøkelse er at det er en slående likhet mellom den inntektsfordelingen nordmenn ønsker seg og den inntektsfordelingen som faktisk eksisterer i Norge. Eneste forskjell er at respondentene har flyttet noe inntekt fra den rikeste femtedelen over til den fattigste femtedelen. Dette er illustrert i figur 5.

Figur 5 *Faktisk, persipert og ønsket inntektsfordeling – andel av samlet inntekt i prosent*

Kilde: NOU (2009) og egne tall

⁴ Vi har altså ikke et representativt utvalg slik som Norton og Ariely (2011). Når det gjelder kjennetegn ved respondentene har vi informasjon om kjønn, alder, utdanning, inntekt og politiske preferanser. Disse fordeler seg ganske likt som for resten av befolkningen. Dog er menn og de i alderen 20-25 år noe overrepresentert.

De ønskene som respondentene uttrykker kan tolkes som at nordmenn *ikke* mener at Norge har gått for langt i inntektsutjevning. De synes heller å være fornøyd med den fordelingen av inntekt som faktisk eksisterer.

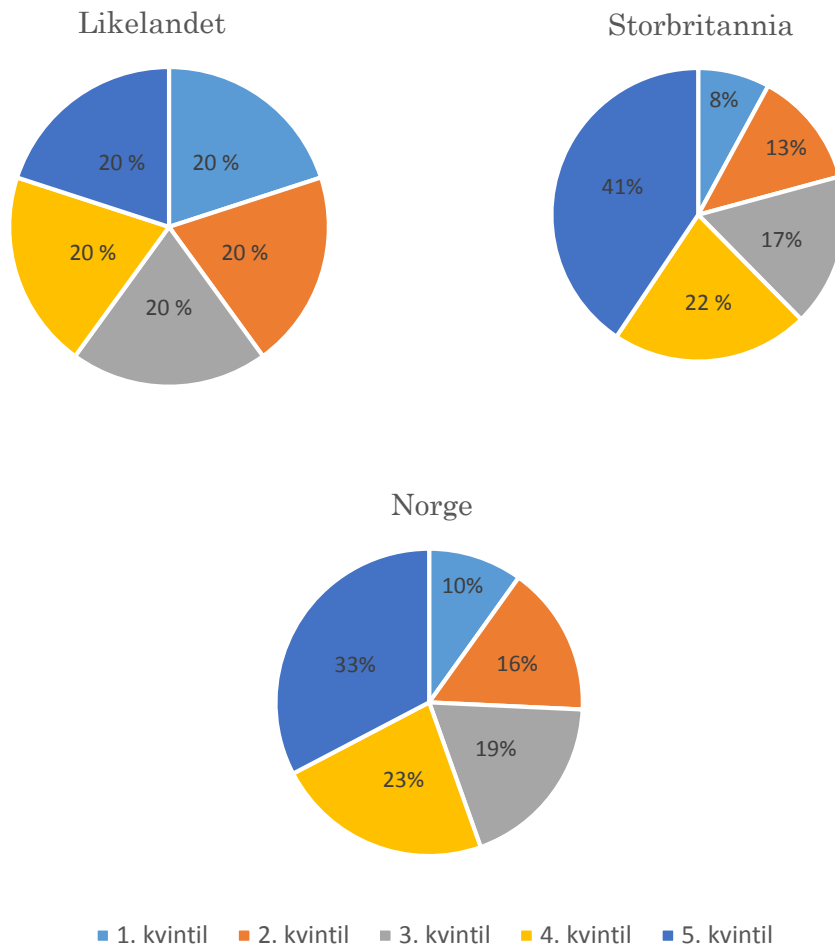
Det andre resultatet som er verdt å notere seg, og som også illustreres i figur 5, er at nordmenn tror at inntektsfordelingen i Norge er skjevere enn det den faktisk er. Spesielt ser det ut til at nordmenn tror at den rikeste femtedelen mottar en større andel av samlet inntekt enn det de faktisk gjør. Den rikeste femtedelen mottar om lag 33 prosent av samlet inntekt i Norge, mens respondentene tror at de mottar 40 prosent.

Dette er motsatt av hva Norton og Ariely (2011) finner i USA. Mens amerikanerne tror at fordelingen er jevnere enn hva den faktisk er, tror nordmenn at fordelingen er mer ulik enn hva den faktisk er. Vi diskuterer og tolker disse funnene nedenfor.

5. Velger Norge

Som hos Norton og Ariely (2011) ga vi også de norske respondentene muligheten til å velge mellom tre ulike inntektsfordelinger, slik som illustrert i figur 6. Det første kakediagrammet viser igjen et fullstendig egalitært samfunn. Det andre kakediagrammet illustrerer et langt mindre egalitært samfunn, nemlig Storbritannia, mens det siste kakediagrammet illustrer den faktiske inntektsfordelingen i Norge.

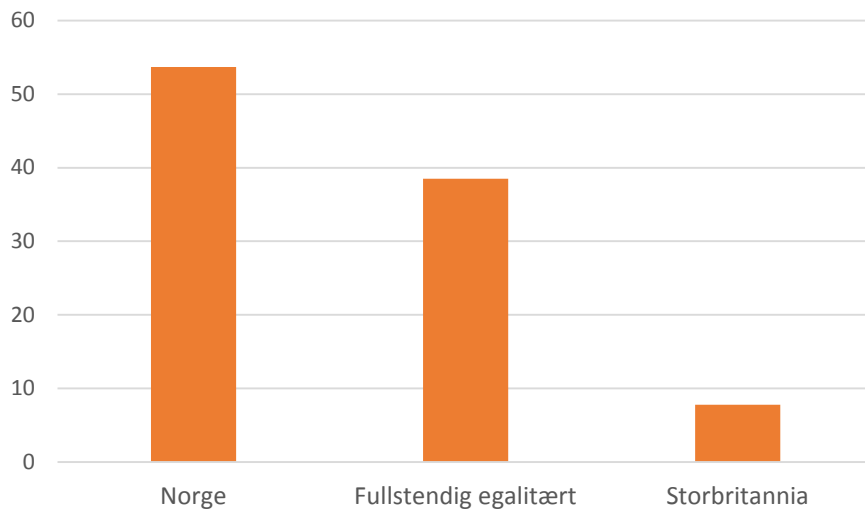
Figur 6 *Fordeling av inntekt i tre ulike samfunn*

Kilde: Eurostat (2014).

Deltakerne fikk imidlertid bare se kakediagrammene uten landsnavn (i undersøkelsen ble kakediagrammene presentert som land A, B og C). Deltakerne ble så stilt følgende spørsmål: Se for deg at du havner i et av de oppgitte landene nedenfor (her representert i figur 6). Det er helt tilfeldig hvilken gruppe (femdel) du havner i, du kan like gjerne havne i den fattigste femdelen som den rikeste. Hvilken inntektsfordeling foretrekker du?

Figur 7 *Foretrukket inntektsfordeling*

Figur 7 viser at 53,7 prosent av respondentene oppgir at de foretrekker den eksisterende fordelingen av inntekt i Norge. 38,5 prosent foretrekker et helt egalitært samfunn, mens bare 7,8 prosent foretrekker den britiske inntektsfordelingen. Nordmenn ser altså ut til å velge Norge.⁵

6. Diskusjon og oppsummering

Er inntektsforskjellene for store eller for små? Spørsmålet kan presiseres på ulike måter. Økonomer presiserer det gjerne ved å ta utgangspunkt i økonomisk effektivitet: Er inntektsforskjellene for store eller små i forhold til vilkårene for effektiv bruk av samfunnets ressurser? I denne artikkelen har vi presisert spørsmålet annerledes. Vi har forsøkt å undersøke om inntektsforskjellene er for store eller for små

⁵ Vi har også sjekket om hva respondentene oppgir som foretrukket fordeling varierer systematisk på tvers av kjønn, inntekt og politiske preferanser. Som hos Norton og Ariely (2011) finner heller ikke vi noen nevneverdige forskjeller på tvers av disse bakgrunnsvariablene.

i forhold til hva folk ønsker seg. Utgangspunktet er observasjoner fra USA som tyder på at amerikanerne ønsker en langt mer egalitær fordeling enn den som faktisk eksisterer (Norton og Ariely, 2011). Gjelder det samme i det langt mer egalitære Norge, eller har vi gått for langt i inntektsutjevning her til lands?

Vi finner at det er en stor grad av overensstemmelse mellom den inntektsfordeling nordmenn oppgir at de ønsker seg og den som faktisk eksisterer i Norge. Det er imidlertid en tendens til at folk ønsker at den rikeste gruppen skal disponere noe mindre av den samlede inntekten, og den fattigste gruppen noe mer, i forhold til det de faktisk gjør i dag. Det er med andre ord ikke noe som tyder på at vi har gått for langt i inntektsutjevning i Norge. Vår undersøkelse viser at nordmenn er godt fornøyd med den eksisterende fordelingen av inntekt. I den grad de ønsker endringer, så ønsker de seg mindre forskjeller.

Konklusjonen ovenfor synes å være i tråd med andre undersøkelser som har kartlagt nordmenns holdninger til ulikhet. I YS sitt arbeidslivsbarometer fra 2014 er 3015 lønnstakere spurt om sin holdning til ulikhet (Bergene, Bernstrøm og Steen, 2014). Hele 91,7 prosent mener at inntektsforskjellene i samfunnet framover bør bli mindre eller være som nå. I en tilsvarende undersøkelse gjennomført av Sentio (basert på 1000 respondenter og gjengitt i Klassekampen, 2. januar 2015) mener 46 prosent at inntektsforskjellene er passelige. 49 prosent mener at de økonomiske forskjellene er for store, mens bare 2 prosent mener inntektsforskjellene er for små. Videre finner Flaa og Pedersen (1999) at hele fire av fem nordmenn mener at det bør være et politisk mål å redusere de økonomiske forskjellene mellom folk i årene som kommer. I en mer omfattende studie, som dekker hele perioden fra 1985 til 2009, finner Bjelland (2012) at et stort og stabilt flertall mener

at lønnsforskjellene i Norge er rimelige, og at de ikke bør bli større. Studien er basert på data fra Norsk Monitor.

Oppslutningen om stor grad av likhet ser altså ut til å være stor, og dette bekreftes av flere uavhengige undersøkelser. Hvordan skal vi så tolke vårt andre hovedfunn, nemlig at nordmenn tror at forskjellene i inntekt i Norge er større enn det de faktisk er, mens amerikanerne tror at det motsatte gjelder for USA. Moene (2008) argumenterer for at vår evne til å registrere og reagere på ulikhet avhenger av eksisterende ulikhet – eller som han selv uttrykker det: «*Mens de skandinaviske landene i dag har de minste lønnsforskjellene og de mest sjenerøse velferdsstatene i verden, er folk flest og ikke minst media tilsynelatende besatt av en vedvarende tro på at ulikheten er sterkt økende og fattigdommen faretruende tiltakende.*» (Moene, 2008 s. 3). Moene viser til den franske samfunnsforskeren og politikeren Alexis de Tocqueville som skal ha henvist til en liknende mekanisme når han forsøker å tolke forskjellen på den forholdvis egalitære amerikanske 1830-modellen og den inegalitære aristokratiske modellen i Europa på samme tid. Vår evne til å se og reagere på endringer i inntektsforskjeller ser ut til å avhenge av eksisterende forskjeller. Når forskjellene er store i utgangspunktet blir en økning i ulikheten nesten ikke lagt merke til. Det motsatte gjelder for egalitære samfunn, der selv de minste forskjellene blir lagt merke til, og kanskje overfokuset. Dette kan bidra til å forklare hvorfor nordmenn tror at inntektsforskjellene er større enn hva de faktisk er, mens amerikanerne grovt undervurderer forskjellene i eget samfunn.

Hvis det er slik at selv små forskjeller blir lagt merke til i egalitære samfunn, mens selv store forskjeller blir møtt med et skuldertrekk i inegalitære samfunn, så kan det lett oppstå situasjoner

hvor likhet avler likhet og ulikhet avler ulikhet. Når selv små forskjeller blir lagt merke til blir antakeligvis også den sosiale reaksjonen på økende ulikhet sterkere enn hva den ellers ville blitt. Dette kan hindre at økende ulikhet får anledning til å bre om seg rett og slett ved at folk og ulike interessegrupper reagerer og protesterer.

Hvordan skal vi så tolke den forholdsvis sterke oppslutningen om små inntektsforskjeller i lys av økonomisk teori? Tradisjonelt har økonomisk teori lagt til grunn at folk stort sett er motivert av snever egeninteresse. Hvis dette er en riktig forenkling skulle en bare finne støtte for mindre inntektsforskjeller hos de som selv tjener på utjevning. Den massive oppslutningen om små forskjeller som kommer fram i undersøkelsene referert til ovenfor tyder imidlertid på at det er langt flere enn de som direkte tjener på utjevning som ønsker seg små inntektsforskjeller.

Dette er ikke overraskende sett i lys av nyere forskning innenfor eksperimentell økonomi og såkalt nevroøkonomi. Denne forskningen viser at i situasjoner som dreier seg om rettferdighet og fordeling så handler vi ofte på måter som bryter med antakelsen om at vi først og fremst er motivert av egeninteresse.⁶ Økonomiske eksperimenter viser at folk flest liker tiltak eller overføringer som reduserer ulikhet, og at mange er villige til å gi avkall på økonomisk egeninteresse for å handle i tråd med det de oppfatter som rettferdig. Som diskutert mer grundig av Cappelen m.fl. (2014) kan disse studiene kritiseres for at adferden folk viser i eksperimenter ikke reflekterer et genuint ønske om å opptre rettferdig, men at de ønsker å leve opp til forventninger om hvordan man bør opptre. Innsikten fra nyere nevroøkonomisk forskning tyder på at denne kritikken ikke har hold. Cappelen m.fl. (2014) viser for eksempel

⁶ Se Bowles og Gintis (2011), Glimcher og Fehr (2013) og referanser som de gir.

til studier som viser at hjernen er utviklet med en primær aversjon mot ulikhet, og at handlinger som fremmer likhet ikke bare er en tillært kontroll av egoistiske impulser. «*Studien peker nærmest på at det er en ulikhetsavers nyttefunksjon i hjerneaktiviteten i ventral striatum.*» (Cappelen m.fl., 2014 s. 4).

Samtidig er det viktig å påpeke at folk ikke ser ut til å mislike alle former for ulikhet. Det er særlig ulikhet som skyldes forhold folk ikke har kontroll over (flaks og tilfeldigheter) som oppfattes som urettferdige. Ulikhet som skyldes forhold vi har kontroll over, slik som innsats, ser vi ut til å være mer villig til å akseptere (Cappelen m.fl., 2014). Det vil sprengte rammen for denne artikkelen å diskutere disse funnene i detalj. For vårt formål er det nok å konkludere med at folks preferanser for likhet ikke er så vanskelig å forklare ved å trekke på nyere innsikt fra eksperimentell økonomi og nevroøkonomi.

Eksperimentell økonomi, og særlig nevroøkonomisk forskning, er fremdeles i sin begynnelse. Den klare overvekten av resultater fra studier som er gjort peker imidlertid i retning av at folk misliker store inntektsforskjeller. Aversjon mot ulikhet ser ut til å være dypt forankret i vår natur (Cappelen m.fl., 2014). Dette er i tråd med funnene presentert i denne artikkelen. Det store flertallet av de spurte har preferanser for likhet, og de ønsker seg samfunn med små inntektsforskjeller. Dette er også innsikt som politikere og andre beslutningstakere bør ta hensyn til ved utforming av politikk som har betydning for om samfunnet går i retning av større eller mindre ulikhet.

Referanser

- Acemoglu, D. og J.A. Robinson. 2012. *Why Nations Fail. The origins of Power, Prosperity and Poverty*. London: Profile Books.
- Bergene, A.C., V.H. Bernstrøm og A.H. Steen. 2014. *Norsk arbeidsliv 2014. Økt intensitet – med måling eller tillit*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Bjelland, A. 2012. *Hvem er redd for den norske modellen? Om middelklassens syn på fordeling og omfordeling fra 1985 til 2009*. Masteroppgave. Institutt for statsvitenskap, UiO.
- Bowles, S. og H. Gintis. 2011. *A Cooperative Species. Human Reciprocity and its Evolution*. Princeton: Princeton University Press.
- Cappelen, A., E.Ø. Sørensen og B. Tungodden. 2014. Rettferdighet på hjernen. *MAGMA*, 2: 34-39.
- Cingano, F. 2014. *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth*, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 163, OECD Publishing
- Dagens Næringsliv: «Amerikanerne velger Sverige». 3. november 2012.
- Flaa, J. og A.W. Pedersen. 1999. *Holdninger til ulikhet, pensjon og trygd. Resultater fra en spørreundersøkelse*. Fafo-rapport 305.
- Glimcher, P.W. og E. Fehr. 2013. *Neuroeconomics: Decision Making and the Brain*. London: Academic Press.
- Klassekampen: «Vil ikke ha de blås ulikhet». 2. januar 2015:
<http://klassekampen.no/article/20150102/ARTICLE/150109994>
- Moene, K. 2008. Tilbake til Democracy in America?
Samfunnøkonomen, nr 6: 1-7.
- Norton, M.I. og D. Ariely. 2011. Building a Better America – One Wealth Quintile at a Time. *Perspectives on Psychological Science*, 6(9): 9-12.

NOU. 2009. *Fordelingsutvalget*. Oslo: Departementenes servicesenter.

Piketty, T. 2014. *Capital in the Twenty-first Century*. Cambridge MA: Harvard University Press.

Rawls, J. 1971. *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

OECD. 2011. *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*. Paris: OECD Publishing.

OECD, 2015. *In It Together. Why Less Inequality Benefits All*. Paris: OECD Publishing.